— ESSAY —

Een geldsysteem voor een betere wereld

De economie zou een middel moeten zijn om onze levenskwaliteit, waarin ook ons sociaal welzijn en een leefbaar milieu vervat zijn, te verzekeren. Het lijkt er echter op dat wij, mensen, het middel zijn om de levenskwaliteit van onze economie te waarborgen. Wij moeten immers aan de slag in een betaalde baan om ervoor te zorgen dat de economie gezond blijft, wij moeten consumeren zodat de boel blijft draaien. Het moet en kan anders.

TEKST **EDDY VAN HEMELRIJCK EN STEF KUYPERS** | BEELD **PETER THEUNISSEN**

Waarom is het binnen ons huidig economische systeem zo belangrijk dat iedereen een betaalde baan heeft? Onbetaald werk, zoals kinderen opvoeden, mensen in nood helpen en vrijwilligerswerk, telt niet mee voor ons bruto nationaal product. Het tikt dus niet aan in de economie en het werk levert geen inkomen op. Onbetaald werk voegt nochtans wel waarde toe aan onze samenleving, terwijl betaald werk dat niet noodzakelijk doet. Het is zelfs zo dat er een sterke omgekeerde correlatie bestaat tussen de meerwaarde van een baan voor de samenleving en het salaris dat ermee verdiend kan worden. Met andere woorden: hoe meer waarde je bijdraagt aan de samenleving, hoe minder je in het huidige systeem over het algemeen betaald krijgt.

David Graeber stelt in een onderzoek vast dat ongeveer veertig procent van de werkenden in Groot-Brittannië hun eigen baan overbodig vindt. Je kan je afvragen wat het nut is van deze banen.

WAANZIN

In het huidige economische systeem moeten bedrijven steeds meer verkopen om hun marktaandeel te behouden en de beurswaarde te verhogen. Productie is dus de motor. De reclamewereld wil ons ertoe bewegen om die geproduceerde goederen te consumeren. Om de consumptie te stimuleren maken de bedrijven gebruik van een tweetal principes.

- *Planned obsolescence* ofwel 'geplande veroudering' is het principe dat ervoor zorgt dat producten zo ontworpen worden dat ze binnen een vooropgestelde termijn stukgaan of niet meer compatibel zijn met andere producten uit de reeks en ze zijn bovendien niet of moeilijk te repareren. Dit geldt onder meer voor printers, lampen en televisietoestellen.
- *Perceived obsolescence* is het principe dat ervoor zorgt dat producten die uit de mode zijn, worden vervangen door nieuwe trendy producten.

De massaproductie en -consumptie leidt tot een steeds groter wordende afvalberg. Een oplossing voor die afvalberg is dat we duurzame producten maken met een lange levensduur, die ook eenvoudig herstelbaar en/of recyclebaar zijn. We evolueren dan van een lineair naar een circulair systeem. De overgang naar een circulaire economie verloopt echter zeer traag. Logisch, want dit zou betekenen dat er minder geproduceerd en geconsumeerd wordt. Dat betekent ook minder banen. En dat is niet in het belang van ons huidige, op groei gebaseerde, economische systeem.

BOOSDOENER

In al deze processen speelt geld een cruciale rol. Opmerkelijk dat bijna geen enkele econoom het over geld heeft. Wel gaat het over schulden, handelstekorten- en overschotten, beurswaarden en consumptiepatronen. De kern van de zaak wordt doorgaans niet genoemd: hoe komt geld in omloop en hoe verdwijnt het, wat is de invloed van rente op onze samenleving en ons economische systeem? Meer dan 95 procent van het geld wordt door privébanken gecreëerd door het uitgeven van leningen. Deze banken maken daar winst op, waardoor geldcreatie afhangt van het winstmodel van banken. Zonder winst is er dus geen geldcreatie.

Het werkt als volgt:

- Je gaat naar de bank voor een lening van bijvoorbeeld 100.000 euro;
- De bank, met als doelstelling winst, stelt het contract op;
- De bank creëert 100.000 euro en die komt op jouw rekening terecht;
- Tegelijk creëert de bank een schuld;
- Je betaalt de lening af, met rente. Je betaalt dus meer geld dan er gecreëerd is;

"IN TIJDEN VAN DE GROOTSTE NOOD KOMT HET BESTE IN MENSEN NAAR BOVEN"

- Bij terugbetaling van de geleende 100.000 euro worden de schuld en het geleende geld vernietigd;
- De rente geldt als inkomsten voor de bank en die wordt behouden.

Een fantastisch business model!

Banken dienen een minimum reserve te hebben voor hun uitstaande leningen. Deze wordt per bank berekend door de ECB en zit momenteel ergens rond de vier procent. Om hun reserves op het vereiste peil te houden, lenen banken bij andere banken of bij de ECB. Het is niet zo dat banken spaargeld van anderen uitlenen (er zijn enkele uitzonderingen). Elke lening creëert nieuw geld. En elke afbetaling vernietigt geld.

NOODZAAK AAN GROEI

Geld kan dus niet bestaan zonder schuld. Om geld beschikbaar te houden in de economie, moeten er constant nieuwe leningen worden aangegaan. Gezien banken winst willen maken, moeten er steeds grotere leningen worden aangegaan om de uitstaande schulden inclusief rente aan de banken te kunnen terugbetalen. Indien alle schulden zouden worden terugbetaald, wordt het door banken gecreëerd geld (95% van het beschikbare geld) herleid tot nul.

Door het uitgeven van steeds grotere leningen blijft de geldmassa groeien waardoor de economie moet meegroeien om hyperinflatie tegen te gaan.

Zonder groei, geen leningen, zonder leningen geen geld, zonder geld geen economie. Vandaar dat ons huidige economische systeem, dat steunt op ons huidige monetaire systeem, behoefte heeft aan meer banen, meer productie en meer consumptie. De beschikbaarheid van geld hangt af van de groei van onze economie. En het voorbestaan van onze economie hangt af van de beschikbaarheid van geld. Dat is een gevaarlijke koppeling.

De noodzaak aan economische groei zet ons beleid rond milieu en sociale duurzaamheid zwaar onder druk. De zogenaamde gedwongen keuze tussen economie, milieu en sociale duurzaamheid is een valse keuze, die afgedwongen wordt door ons huidige geldsysteem. De invloed van ons huidige geldsysteem op onze economie blijft jammer genoeg onzichtbaar voor de meeste beleidsmakers en economen, waardoor het niet de aandacht krijgt die het verdient.

Het kan ook anders. Hiervoor moeten we bereid zijn om naar het geldsysteem, het fundament van ons huidige economische systeem, te kijken.

ALTERNATIEF

Er komen steeds meer initiatieven die alternatieven aanbieden voor het huidige systeem. Eén ervan is het door Happonomy ontwikkelde Sustainable Money System (SuMSy) met de volgende uitgangspunten:

- iedereen heeft toegang tot een voldoende hoeveelheid geld;
- oppotten en de neiging tot 'steeds meer' wordt tegengegaan;
- het systeem werkt zowel in een groeiende, een stabiele als een krimpende economie. Met andere woorden de stabiliteit van het economische systeem staat los van de stabiliteit van het geldsysteem;
- alles wat belangrijk is voor het goed functioneren van een maatschappij waarin iedereen een goed leven kan hebben, wordt financieel ondersteund.

DE ZOGENAAMDE GEDWONGEN KEUZE TUSSEN ECONOMIE, MILIEU EN SOCIALE DUURZAAMHEID IS EEN VALSE KEUZE"

Hoe werkt het? Geld wordt schuldenvrij gecreëerd om iedereen van een gegarandeerd inkomen te voorzien. Dit is gelijkaardig aan een universeel basisinkomen, maar die term geeft de indruk dat mensen enkel een minimaal inkomen mogen krijgen om te kunnen overleven. Wij zijn van mening dat het een beetje meer mag zijn en gebruiken liever de term gegarandeerd inkomen.

Stef Kuypers

Stef Kuypers is spreker, onderzoeker in de monetaire en gedragseconomie, innovatief denker, systeemdenker, facilitator en improvisator. Met Happonomy onderzoekt hij de invloed van geld op het gedrag van mensen, hoe geld het politieke systeem beïnvloedt en wat het effect van geld is op het welzijn van mensen en de samenleving als geheel.

Happonomy is een non-profit organisatie die ernaar streeft een economisch systeem te creëren dat het welzijn van mensen op de voorgrond plaatst. Ondersteund door gedragswetenschappen, systeemdenken en baanbrekend onderzoek in gedragseconomie onderzoekt Kuypers dit onderwerp diepgaand en daagt hij enkele diepgewortelde veronderstellingen en overtuigingen uit. Van daaruit opent hij de weg naar nieuwe, innovatieve oplossingen die door beleidsmakers kunnen worden gebruikt om een samenleving te creëren waarin iedereen kan gedijen.

"BANKEN KUNNEN DE ECONOMIE VAN MORGEN HELPEN BOUWEN EN INZETTEN OP FINANCIËLE BEGELEIDING VAN INDIVIDUEN EN BEDRIJVEN"

Stel dat dit inkomen 2000 euro per maand bedraagt. Waar komt dat geld dan vandaan? Het antwoord is simpel: uit het niets, net zoals banken dat nu doen. Met het verschil dat SuMSy geen schuld creëert en zonder rente werkt. Wel is er sprake van demurrage. Dit is vergelijkbaar met negatieve rente, wat bij mensen initieel op weerstand stuit. Daarom is voor individuen een deel van hun geld vrijgesteld van demurrage, de demurrage vrije buffer. Dit vrijgestelde deel, bijvoorbeeld 50.000 euro, is een bedrag dat vergelijkbaar is met een belastingvrije schijf. Zolang er minder geld op een rekening staat dan 50.000 euro, wordt er geen demurrage betaald. Op het bedrag daarboven wordt bijvoorbeeld 1 procent betaald.

Het oppotten van geld wordt op deze manier minder aantrekkelijk omdat mensen die veel geld bezitten veel demurrage moeten betalen. Op een gegeven moment zelfs meer dan wat ze krijgen van hun gegarandeerd inkomen.

Bijvoorbeeld: het maandelijks inkomen uit werk bedraagt 3.000 euro, het gegarandeerde inkomen bedraagt 2.000 euro en op je rekening staat 500.000 euro.

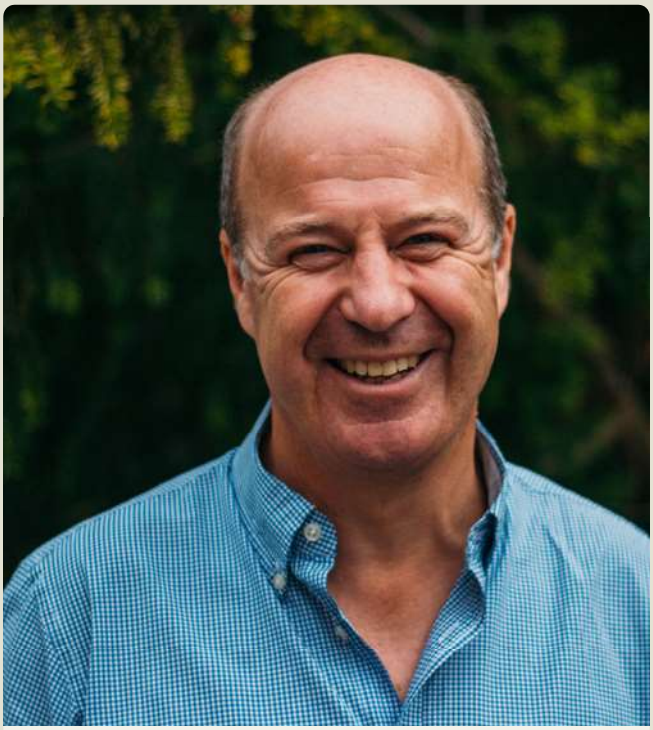
- gegarandeerd inkomen: 2.000 euro
- demurrage: – 4.500 euro (1% 500.000 minus 50.000 vrije buffer)
- netto-resultaat – 2.500 euro.
- Inkomsten 500 euro (inkomen uit werk van 3.000 minus 2.500)

Hoe kun je dan een huis kopen? Als je in één keer 200.000 euro op je rekening krijgt gestort, moet je direct demurrage betalen. Een gespreide betaling is voordeliger. Dit zorgt er ook voor dat geld meer in beweging is.

De betaalde demurrage gaat naar projecten en diensten voor algemeen belang, zoals onderwijs, gezondheidszorg, openbaar vervoer. Als die projecten dan nog geld tekort komen, maakt SuMSy geld bij om de projecten volledig te financieren.

SuMSy zorgt voor een gedeeltelijke ontkoppeling van inkomen en een betaalde baan. Door het gegarandeerd inkomen kunnen mensen op zoek gaan naar zinvollere activiteiten, al dan niet betaald. Het versterkt ook hun loononderhandelingspositie, waardoor waarde toevoegende banen beter vergoed zullen worden. En de noodzaak aan nutteloze banen, om mensen toch aan werk te kunnen helpen, verdwijnt.

SuMSy is vandaag nog een theoretisch model dat in de praktijk getoetst moet worden. Wel zijn er twee spellen (een simpel kaartspel en een complexer bordspel) ontwikkeld die gebruikt worden voor onderzoek naar gedragsverandering. De voorlopige resultaten zijn veelbelovend. Bij het invullen van de enquêtes die na het spelen van het kaartspel worden verdeeld, rapporteren de deelnemers minder stress, een hoger niveau van samenwerking en minder angst om niet genoeg te hebben als er met SuMSy wordt gespeeld. SuMSy heeft daardoor een positief effect op een goede levenskwaliteit voor het individu.

Eddy van Hemelrijck

Eddy van Hemelrijck is ceo van training- en consultancybureau Maror (dat MAatschappelijk Relevante ORganisaties versterkt). Hij studeerde Toegepaste Economische Wetenschappen, Business Administration en Geowetenschappen en startte eind jaren 80 een carrière in de ruilhandel voor Johnson&Johnson in de ex-Sovjet Unie en China. In 1990 ging hij werken voor het Belgische tassenmerk Kipling waar hij werd benoemd tot Vice President Worldwide Sales Kipling.

Terug in België werd hij gastprofessor aan de Karel de Grote Hogeschool in Antwerpen waar hij voornamelijk duurzaam ondernemen, persoonlijke ontwikkeling en intercultureel management ging doceren. Sinds 2002 werkt hij voor Belgische en internationale bedrijven.

Hij is een veel gevraagd trainer/consultant rond (intercultureel) leiderschap, duurzaamheid, verkoop en communicatie en is medeoprichter van het community project Emagine Life (**www.emagine.life**) .

TOEKOMST BEDRIJVEN EN BANKEN

Wat betekent SuMSy voor bedrijven? Ook hier zal er aan 'omdenken' gedaan moeten worden. De demurragevrije buffer, die het mogelijk maakt om kosteloos kapitaal bij te houden, is er enkel voor individuen maar niet voor bedrijven. Individuen kunnen echter wel een deel van hun demurragevrije buffer ter beschikking stellen aan bedrijven, waardoor deze ook een kapitaal reserve kunnen aanleggen. Deze buffers kunnen ter beschikking gesteld worden door werknemers, klanten, eigenaars en sympathisanten voor wie het bedrijf betekenis heeft. Het beheer van de ter beschikking gestelde demurragevrije buffer blijft echter altijd bij het oorspronkelijke individu. Als het bedrijf zijn werknemers slecht behandelt, kan het individu die buffer weer terugnemen. Op die manier ontstaat er een relatie tussen bedrijven en de samenleving, zoals we die nog niet kennen. Bedrijven zullen automatisch naar meer waarde gedreven modellen moeten overschakelen om een demurrage vrije buffer op te bouwen. Het maatschappelijk voordeel is evident.

Bedrijven gaan op deze manier langdurige relaties met hun klanten aan, waardoor ze kunnen omschakelen van een product verkoop model naar een product als een service model. In plaats van te hopen dat de klant opnieuw jouw product koopt, is er een maandelijkse inkomstenstroom op gang gekomen. Alle inspanningen van het bedrijf worden op deze manier ingezet op klantenbinding en servicekwaliteit. De gemaakte producten worden daardoor automatisch ook duurzamer; er is geen nood meer aan *planned & perceived obsolescence*.

Banken verliezen de mogelijkheid geld te scheppen en zullen een andere rol moeten gaan spelen. Dat kan een mooie rol zijn. Banken hebben kennis van financiële modellen. Die kennis kunnen ze inzetten bij het ontwikkelen van nieuwe modellen voor een SuMSy-economie. Ze kunnen de economie van morgen mee helpen bouwen en inzetten op financiële begeleiding van individuen en bedrijven.

ECONOMIE VAN GENOEG

In de SuMSy-economie is samenwerking het devies. Omdat geld niet meer ervaren wordt als een schaars product, verdwijnt de geldcompetitie. SuMSy kan ervoor zorgen dat de economie weer een middel wordt om onze levenskwaliteit te verzekeren. Het leidt tot een economie van 'genoeg', met respect voor ons sociaal welzijn en het milieu.

Tot slot, voor velen is de gedachte van genoeg en samenwerken een raar idee want het overheersende wereldbeeld is dat de mens egoïstisch, inhalig en wreed is. Op dat beeld is ook ons huidig economische model gebouwd. Maar dat beeld klopt niet, zoals ook Rutger Bregman in zijn boek *De meeste mensen deugen* feilloos aantoont. In tijden van de grootste nood komt het beste in mensen naar boven. En dat kunnen we juist nu heel goed gebruiken. ■